

VECKANS 7:a

Redaktör: Hans Bengtsson
sjuan@skd.se

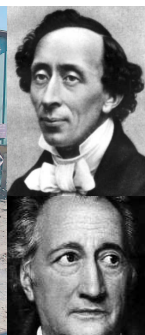
TANDLÄKARE Solkungen Ludvig XIV:s tandläkare var brutal. Han drog ut gommar också. I jämförelse var småländske Sme-Pelle säkert rena västanfläkten.

Kung med brutal tandläkare

Tandkrämstuben, fiffig uppfinning. Så här kan det ha gått till i OK Corall 1881; tandläkare Holliday klarade sig. Giganter med svår tandvärk - HC Andersen och Goethe. Solkungen Ludvig XIV höll munnen stängd.

FOTO: SCANPIX

1 Hatten av för tandkrämstuben som fyller 119! Uppfinningen lanse- rades den 22 maj 1892 av amerikanen **Washington Sheffield**, som inte helt oväntat var tandläkare. Långt innan dess hade han rört ihop tandkrämer, som förpackats i burk. Och det var väl inget större fel på det. Men när sonen kom hem från Paris med en uppsättning oljefärger på tub, fick pappa Sheffield en snilleblix. Han fixade metalltuber och tryckte in sin tandkräm. Det blev succé och andra tillverkare hängde snabbt på. Hundra år senare kom platstuben. Fast då hade Sheffield stängt praktiken sedan länge.

2 Kostervalsen är en klämmig gammal bit med brett i både ord och ton. Så var det också en tandläkare som skrev den välbekanta texten. Han hette **Göran Svenning** och lagade tänder i Strömstad runt sekelskiftet 1900. Han var till och med ortens första tandläkare, men fick nog av håll och gommar och övergick till att skriva i stället. Tillsammans med kompositören **David Hellström** snickrade han ihop en rad låtar, bland annat *Kostervalsen*. Den skrevs till en tävling 1907, men juryn tyckte den var alldeles för ekivok. Med tiden blev den dock en av våra allra populäraste allsanger.

3 Doc Holliday, känd gambler och revolverman från Vilda västern, var en äkta doc. 1872 hade han avlagt tandläkarexamen i Philadelphia, bara 19 år gammal. Men i samma veva drabbades han av tuberkulos och tvingades ge upp tandläkeriet. I stället satsade han på ett annat intresse, kortspel. Han hade också gott handlag med skjutvapen och använde puffran allt flitigare. 1877 sköt han en spelare i Fort Griffin och han blev inte den siste. Mest omtalade eldstriden utkämpades vid **OK Corall** 1881. Nio man drabbade samman, tre stupade. Doc klarade sig. Han dog av sin tbc 1887.

4 Franske monarken **Ludvig XIV** hade behövt en bättre tandläkare. Den han hade var inget vidare. När han gick loss på det kungliga bettet och slet ut hela garnityret på en gång, tog han verkligen i för kung och fosterland. En bra bit av gommen åkte också ut, vilket vållade Ludvig stora besvär. Efter det kunde han bara äta flytande och ytterst lättuggad föda. Matrester fastnade i hålligheterna och rann till och med ut genom näsan när han åt. Inte speciellt aptitligt. Andedräkten blev också därefter – han stank. Dessutom hade stackarn problem med magen och laxerade ständigt.

5 Tyske diktaren **Goethe** hade också behövt en bra tandläkare. Han hade ont. Och plågan är väl dokumenterad. På 1930-talet skrevs till och med en tysk doktorsavhandling om det. Den heter *Goethes tandlidanden och tandläkare*. Danske sagofarbror **HC Andersen** var det också synd om. Från 20 års ålder plågades han av tandvärk. Stundtals var det så illa att han trodde skallen skulle spricka. Med tiden fick han protes, men det blev inte mycket bättre. Den skavde och irriterade. När han åt brukade han ta ut den och lägga den bredvid tallriken, till och med på finare middagar.

6 Vanligt folk gick inte till tanddoktorn förr i tiden. Det räckte bra med smeden, som hade både lämpliga tänger och kraft i nyporna. I Astrid Lindgrens underbara värld var det **Sme-Pelle** som anlätades när det värkte i tänderna. Hans taxa var 50 öre i timmen och det var till honom Katthults-pigan Lina tänkte gå när Emil tog över. Kanske kunde han fixa det i stället. Förr fanns det många knep att bli av med tandvärk. Ett av de vanligaste var att glödgga ett spik och köra in det i den onda tanden. Pang sa det, och värken var borta. Tanden också, som splittrats och ramlat ut.

7 Amerikanen **Mark Spitz** stod i valet och kvalet: skulle han bli tandläkare eller satsa på simningen. Det blev det senare, med gott resultat. Han utmärkte sig redan vid OS i Mexiko City 1968. Och vid OS i München 1972 sopade han bassängen och simmade hem sju guldmedaljer. Dessutom slog han nytt världsrekord i samtliga grenar. Efter det lade han alla tandläkardrömmar på hyllan. Det gjorde däremot inte Lunda-fäktaren **Rolf Edling**. Efter alla framgångar och medaljer i VM, OS och andra sammanhang tog han sin examen vid Tandläkarhögskolan i Malmö och öppnade praktik hemma i Lund.

KRÖNIKA Sara Arámbula

Sara Arámbula är Nordisk Mästare i muntligt berättande. Bor utanför Sösdala.

Redan första dagen åker jag på matförgiftning. Efter det låter jag bli att köpa mat i de små hytterna som finns på nästan varje perrong i den berlinska tunnelbanan. Morgonen efter frågar jag på hotellet efter filmjolk eller havregrynsgröt, men de skrattar bara åt mig. Visserligen står det VATTENFALL i stora neonbokstäver i taket på Hauptbahnhof, visserligen ser alla här Wallander och Beck, och visserligen är tidningar och TV fyllda med schlagerfestivalen, men detta är inte Sverige.

Jag är i Berlin för en Nordisk-Tysk berättarfestival och möter berättare från Danmark, Norge och Finland. Vi berättar på vårt modersmål tillsammans med tyska berättare som ska översätta så publiken förstår. Min medberättare, tyska Sabine, pratar varken svenska eller engelska. Så min skoltyska får sig en grundlig genomkörare. Föreställningarna går över förväntan, och översättandet framkallar många glada skratt. När Sabine berättar att hon är uppvuxen i Östberlin förvandlas hon inför mina ögon till ett stycke nutidshistoria, och jag frågar och frågar.

På vägfrån en berättarworkshop åker vi förbi en bit av muren. En av de tyska berättarna i bilen är uppvuxen på västsidan. Hon berättar att här fanns det förr en plattform från vilken man kunde se över till östsidan. Som barn cyklade hon hit med

sin familj och kastade över choklad. En annan av berättarna i bilen är uppvuxen på östsidan. Hon berättar att på östsidan fanns det ingen möjlighet att se över till väst. Hon säger också att sammanslagningen egentligen mer var ett övertagande.

För ingenting hos öst ansågs bra nog och det enda de fick bidra med till det nya gemensamma Berlin var figurerna vid övergångsställena, deras Herr Gärman. En grön man i hatt, sedd från sidan, som tar ett stort kliv fram. Som västeuropé har jag fått lära mig att öst var dåligt, fattigt och oorganiserat. Medan väst är rikt, tolerant och strukturerat.

Förvånande är det då att få veta att dagens Tyskland är mycket intolerant mot ensamstående mammor, medan det i Östtyskland sågs som fullt okej. Kanske är den svartvita bilden av öst och väst jag växt upp med mer mångfacetterad?

Dagens Berlin är en smältdegel av utveckling och kultur. Det skulle inte förvåna mig om staden om tio år är Europas erkända kulturcentrum. Här finns det nya och det gamla, framtids- tron och spåren efter en tragisk historia sida vid sida. Kanske är det just det förflutna som ger en sådan grokraft till Berlin?

Självklart måste jag dansa jitterbugg i Ber-

lin! En av de dansare jag träffar visar mig Clärchens Ballhaus. Det är ett hundraårigt danspalats, mitt i Berlin, som hållit öppet genom två världskrig och ända in i våra dagar. Där nere dansas det swing för fullt, men en trappa upp ligger Spegelsalen stilla. Det är en balsal från 1900-talets början med fantastisk takhöjd, stora speglar på väggarna och förgyllda dekorationer kring speglar och tak. Den går i mintgrönt, brunt och guld.

Bortesta delen av taket saknar färg och gulddekorationer, det är tydligt lagat. Förmodligen bortsprängt av en bomb. I speglarna finns det kulhål. En av dem är så skadad att man ser tegelverket bakom. Allt i salen har fått förbli som det var. Här finns en atmosfär som går att ta på. Doften från cigaretttrök, fraset av sidan, sorlet av röster, trampet i trappan. Så långt bort i tiden, så nära i rummet.

Det är med saknad jag lämnar mina nya dansvänner, alla härliga nordiska och tyska berättare och den gröna, sköna, spännande staden Berlin. När jag sätter nyckeln i dörren känns det ändå gott att vara hemma.

Jag går in i köket och lagar mig en stor tallrik havregrynsgröt. Så kryper jag upp i fätöljen och äter gröt med lingonsylt och mjölk samtidigt som jag ser Beck prata svenska.

För detta är Sverige. Detta är hemma.

Historien ger grokraft